

ธรรมชาติมนุษย์ของโทมัส ฮอบส์ในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท

Thomas Hobbes' Nature of Man in the View of Theravada Buddhist
Philosophy

¹วรรณ พ่วงพร้อม

Wanna Prungprom

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาผมนวินทร์ ปุริสุตตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding Author E-Mail: wan_wan_salolux@hotmail.com

Received June 10, 2021; Revised June 20, 2021; Accepted: June 30, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อวิเคราะห์ธรรมชาติมนุษย์ของโทมัส ฮอบส์ในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ฮอบส์มองว่าธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ คือความเห็นแก่ตัว เมื่อมนุษย์เห็นแก่ตัวจึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในด้านการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง การมีธรรมชาติในด้านการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองถือว่าเป็นแรงจูงใจอันสำคัญที่สุดของธรรมชาติมนุษย์ การแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองจึงอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ฮอบส์จึงเสนอให้มีทฤษฎีสัญญาทางสังคม (social contract) เพื่อจัดการความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในการแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตัวเองของปัจเจกบุคคลที่ได้รับการผลักดันมาจากธรรมชาติคือความเห็น

แก้ตัว ในประเด็นนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทให้เหตุผลว่าในสภาวะธรรมชาติมนุษย์ทุกคนเกิดมาบริสุทธิ์ กล่าวคือ ไม่ดีและไม่ชั่วด้านใดด้านหนึ่งทีเดียวแม้ว่าจะมีธรรมชาติด้านที่ดีและชั่วติดตัวมาอยู่แล้ว เมื่อเป็นอย่างนั้น มนุษย์จึงไม่ได้เห็นแก้ตัวโดยกำเนิด สิ่งที่พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำคือการพัฒนาธรรมชาติด้านที่ดี เช่น การมีเมตตา ให้มีพลังเหนือด้านที่ไม่ดี การมีพลังด้านดีเหนือกว่าด้านไม่ดีจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งอันอาจเกิดจากการแสวงหาประโยชน์ของปัจเจกบุคคลได้ เมื่อธรรมชาติส่วนที่ดีได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แล้ว ธรรมชาติด้านที่ไม่ดีก็จะไม่ได้โอกาสในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ แรงจูงใจในการพัฒนาด้านที่ดีจึงถือว่าเป็นสิ่งเงื่อนไขสำคัญที่สุดในธรรมชาติของมนุษย์ตามมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท

คำสำคัญ: ธรรมชาติของมนุษย์, โทมัส ฮอบส์, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

In this research, the main objective was purposely made to critically analyze Thomas Hobbes' nature of man in the viewpoint of Theravada Buddhist philosophy. This is documentary research. In the study, it was clearly found that according to Thomas Hobbes's viewpoint, the selfishness is the real nature of man. Since man possesses such selfishness then it comes to determine man's behavior in the way that he/she seeks for his/her own benefit only. It is strongly claimed that the nature in trying to look for the advantage for himself or herself becomes the most essential motivation of the nature of man. Based on this motivation, the conflict would be precipitated while seeking for one's own benefit. In order to solve this problem, Hobbes proposed the social contract theory whereby the conflict caused by individual's seeking for himself or herself benefit based on the nature of selfishness would be somehow solved. In this respect, it is argued by Theravada Buddhist philosophy that in the state of nature man is purely born, to wit, man is neither good nor bad in some ways despite possessing the innate nature of wholesome and unwholesome. By

virtue of this state, man is not originally endowed with the selfishness. What Buddhist philosophy holds to be the thing man should do is the cultivation of nature of wholesome, loving kindness, for instance, to higher level than the unwholesome one where it could prevent the taking place of the conflict caused by individual's seeking for his/her own benefit. Since the nature of wholesome has been perfectly developed then the nature of unwholesome would not be able to get the opportunity to determine man's behavior. The motivation to develop the wholesome is regarded as the most essential condition in the nature of man according to Theravada Buddhist philosophy.

Keywords: Nature of man, Thomas Hobbes, Theravada Buddhist philosophy

บทนำ

มนุษย์มีฐานะเป็นสัตว์ที่มีความพิเศษกว่าสัตว์อื่นเพราะมนุษย์มีสติปัญญา สามารถคิดวิเคราะห์และพัฒนาแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างละเอียดและลึกซึ้ง แม้บางเรื่องไม่สามารถเข้าใจได้ ก็จะมีวิธีการเพื่อแก้ปัญหาจนกระทั่งประสบความสำเร็จเช่น การค้นหาว่าชีวิตคืออะไร โลกและจักรวาลคืออะไร มนุษย์ควรดำรงตนอย่างไร และควรเป็นไปอย่างไร ธรรมชาติของมนุษย์ (The human of nature) คำตอบมีอธิบายซึ่งก็ต่างแนวคิดออกไปเพราะการให้ความสำคัญที่ต่างกันว่าธรรมชาติมนุษย์เป็นอินทรีย์พลวัต (Dynamic Organism) ที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามธรรมชาติควรที่จะต้องเรียนรู้ว่าเป้าหมายของการดำรงชีวิตเป็นการกระทำ เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้ โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่เป็นภาระต่อตนเองและคนอื่น ๆ อันเป็นแก่นของชีวิตคือควรปฏิบัติตนไปสู่ความเป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวง การดำเนินชีวิตในแนวคิดเชิงธรรมชาติถือได้ว่า สรรพสิ่งทั้งปวงที่อยู่รอบตัวมนุษย์ รวมทั้งตัวมนุษย์ จะเป็นส่วนช่วยให้เข้าถึงความเป็นธรรมชาติของมนุษย์

ตามแนวคิดธรรมชาติมนุษย์ ฮอบส์ เสนอไว้ในชีวิตมนุษย์มีธรรมชาติคือสสารร่างกาย มนุษย์ก็คือสสารสภาพชีวิตที่มีการรับรู้ต่างกระทำมุ่งที่ตนเท่านั้น ฮอบส์เรียกมนุษย์มีธรรมชาติเห็นแก่ตัว (Thomas Hobbes, 1967: 101) ส่วนพุทธปรัชญานั้นเห็นว่ามีมนุษย์มีความรักในตนเอง เป็นที่มาของข้อความว่า "บุรุษที่รักชีวิต ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์"

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 530 ข้อ 405, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การมาอยู่ร่วมกันต่างมีธรรมชาติที่มุ่งที่ตนทำให้เกิดการละเมิดกัน ดังนั้นทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเพื่อมิให้เป็นอันตรายหรือทำให้ชีวิตมนุษย์สั่นลง ทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันสละความเห็นแก่ตัวสร้างคุณธรรมปฏิบัติตามหลักคำสอนและทำตามสัญญาอย่างเคร่งครัดเพื่อความสงบสุข

บทความนี้จึงต้องการศึกษาธรรมชาติมนุษย์ในปรัชญาโทมัส ฮอบส์และธรรมชาติมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงเสนอวิเคราะห์ธรรมชาติมนุษย์ของปรัชญาโทมัส ฮอบส์ในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาทต่อไป

ธรรมชาติชีวิตมนุษย์ในปรัชญาโทมัส ฮอบส์

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) กล่าวว่า ธรรมชาติ (Nature) คือ ศิลปะที่พระเจ้าทรงสร้าง เพื่อปกครองและเป็นศิลปะของมนุษย์ ชีวิตเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหว ฮอบส์ กล่าวว่ามนุษย์เปรียบดังเครื่องจักรกลเป็นชีวิตปลอมๆนอกจากความเป็นมนุษย์ชีวิตเป็นของเทียม แต่ยิ่งใหญ่และสูงส่ง ทรงด้วยความแข็งแกร่งตามธรรมชาติของมนุษย์ ฮอบส์ กล่าวว่า มนุษย์เป็นเพียงสสารที่มีพลังประจำตัว พลังนี้อาจถ่ายทอดจากเทห์หนึ่งไปสู่เทห์อื่นได้ด้วยปรากฏการณ์ทั้งหลายเทห์ในความหมายคือสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในเอกภพเกิดจากการเปลี่ยนด้วยอำนาจของพลังโดยมีกฎแน่นอนตายตัวตามหลักกลศาสตร์ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ทุกสิ่งมีผลก็ต้องมีสาเหตุ (Thomas Hobbes, 1967: 107) โดยมีลักษณะทางธรรมชาติชีวิต ดังนี้

สสารในความหมายของฮอบส์ คือ “สิ่งที่เป็นอย่างจริงจะต้องสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สิ่งที่เราสัมผัสได้เป็นสิ่งที่ไม่จริง” เมื่อเป็นเช่นนี้โลกที่เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้จึงเป็นโลกที่จริงแท้เพียงโลกเดียว โลกแห่งนามธรรมมีเพียงในความคิด หรือความฝันของมนุษย์เท่านั้น มันจึงไม่มีอยู่จริง ชีวิตของมนุษย์มีเพียงความจริงทางด้านสรีระร่างกายเท่านั้น สิ่งที่เรียกว่า “จิต” ไม่มีอยู่จริง จิตเป็นเพียงปฏิกิริยาทางชีวเคมีที่เกิดจากความสลับซับซ้อนของร่างกายเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างทางสมอง มีความละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อนมาก

ธรรมชาติมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง ในทางชีวภาพมนุษย์ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ตนเองอยู่รอด เนื่องด้วยมนุษย์มีภาวะความต้องการเป็นภาวะของตัณหามนุษย์ การกระทำสิ่งใดจะมุ่งที่ตนเท่านั้นเมื่อเป็นดังนี้ย่อมก่อเกิดปัญหาที่ไม่สามารถควบคุมให้เป็นปกติได้ โดยต้องผ่านกระบวนการควบคุมเพื่อมิให้เป็นอันตรายแก่ตนและบุคคลอื่น การที่มนุษย์เอาตนเป็นจุดศูนย์กลางโดยไม่คำนึงถึงบุคคลอื่น “เกิดการยื้อแย่งแข่งขันกันโดยไม่มีขอบเขต ทำให้อายุสั้น แต่ “ถ้าพบกับความทุกข์ยากแล้วมนุษย์จะลดความเห็นแก่ตัวลงและช่วยให้เขาดีขึ้น” (Thomas Hobbes, 1967: 103) เนื่องจากมนุษย์มีสัญชาตญาณและมีศักยภาพในการพิจารณาผลได้ผลเสียของตนจนถึงซึ่งความรู้สูงสุด” (สุเชาว์ พลอยชุม, มปป.: 121) อันเป็นสัญชาตญาณในการทำหน้าที่คุ้มครองตัวเองอันเป็นสิทธิในการสร้างคุณค่าชีวิต

ฮอบส์ ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับมนุษย์โดยเชื่อว่า “ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาให้มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ คำว่า ความเท่าเทียมกันทางร่างกาย ฮอบส์ อธิบายว่า แม้คนเราจะมีขนาดแตกต่างกันในด้านกำลังกายและความคิดอ่านก็ตาม แต่เขาไม่อาจจะอาศัยเหตุแห่งความแตกต่างนี้เป็นข้ออ้าง เพื่อประโยชน์ของตนเหนือคนอื่นได้ตลอดไป เหตุผลเพราะว่า แม้คนที่อ่อนแอที่สุดก็มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะกำจัดคนที่แข็งแรงที่สุดได้ ซึ่งถ้าไม่กระทำการด้วยเล่ห์ก็โดยการร่วมมือกับผู้อื่น ส่วนความเท่าเทียมกันด้านจิตใจ ฮอบส์ให้เหตุผลว่า ความรอบครอบ (prudence) ไม่ใช่เป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาจากประสบการณ์ เพราะฉะนั้น ถ้าให้เวลาเท่าๆ กันทุกคนก็必将มีความรอบครอบไม่แตกต่างกันเลย

ธรรมชาติของมนุษย์มีความกลัว คือกลัวจากภัยภายนอก จึงมีการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมจากที่ฮอบส์ มองจากธรรมชาติมนุษย์มีความดุร้ายอาฆาตโทษร้าย สิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดการรวมกันเพื่อหา ความปลอดภัยแก่ตน แต่เมื่อมารวมกันมนุษย์ต่างก็เกิดความไม่มั่นใจที่มนุษย์เป็นอยู่ ไม่มีสิ่งใดสามารถยับยั้งสัญชาตญาณความดุร้ายได้ เนื่องจากต่างต้องเอาตัวเองรอด เหตุว่ามนุษย์รักตนเอง จึงทำให้มนุษย์เฝ้าหาและสะสม เพื่อสนองตอบความต้องการแต่สิ่งเหล่านี้เกิดไม่เพียงพอมนุษย์ต่างมุ่งกระทำที่ตน “มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น แต่ถ้าพบกับความทุกข์ยากแล้วจึงจะลดความเห็นแก่ตัวลงและช่วยให้เขาดีขึ้น” (Thomas Hobbes, 1967: 103) แต่เนื่องจากมนุษย์มีสัญชาตญาณและมีศักยภาพในการพิจารณาผลได้ผลเสีย จนถึงซึ่งความรู้สูงสุด

(สูเซวาร์ พลอยชุม: 12-17) สัญชาตญาณในการทำหน้าที่คุ้มครองตัวเองอันเป็นสิทธิหน้าที่ตามธรรมชาติ กระทำสิ่งอันจะเป็นผลดีต่อการคุ้มครองรักษาชีวิตตนเองอันเป็นระดับวุฒิปัญญาฝ่ายต่ำที่มีในธรรมชาติของมนุษย์ก้าวร้าวมีความต้องการไม่รู้จักพอ มี ความกระหายอำนาจแสวงหา แต่ผลประโยชน์ใส่ตัว (Thomas Hobbes, 1967: 54)

เมื่อมนุษย์ต่างก็มุ่งที่ตนเอาเปรียบผู้อื่น บังคับให้ผู้อื่นทำตามใจตน และถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งมนุษย์จึงแสดงออกมาในรูปแบบที่เป็นภัยต่อกัน ฮอบส์ กล่าวว่า หากมนุษย์สองคนปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ซึ่งไม่มีวิธีใดที่เขาทั้งสองจะแบ่งปันกันได้เขาก็ย่อมกลายเป็นศัตรูกัน และในอันที่จะบรรลุเป้าหมายของแต่ละคน ซึ่งได้แก่การดำรงรักษาตน (their own conservation) เป็นหลัก และบางครั้งเพียงเพื่อความสุขสมอารมณ์หมายของตน (their delectation only) ทั้งคู่ก็จะเพียรพยายามทำลายล้าง หรือสยบซึ่งกันและกัน

การมารวมกันของมนุษย์นั้นเพื่อหลีกเลี่ยงความกลัวภัยและเพื่อการพัฒนาศักยภาพตามวิถีที่จะช่วยให้ตนอยู่อย่างปลอดภัยและดีขึ้น เมื่อลักษณะธรรมชาติมนุษย์เป็นดังนี้จึงทำให้ ฮอบส์ หาวีธีการสร้างกฎระเบียบของสังคมที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ แม้ฮอบส์ จะไม่ได้ใช้วิธีคิดอย่าง Niccolo Machiavelli ที่ว่า “การเมืองมิใช่ความสมบูรณ์แบบที่ จะรู้ความจริงของธรรมชาติมนุษย์ได้” แต่ ฮอบส์ เห็นว่าธรรมชาติมนุษย์จะแสดงออกทาง การเมือง เพื่อแสวงหาสิ่งที่ต้องการและเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง มนุษย์มีความต้องการ ตลอดเวลาโดยที่ความต้องการนั้นเป็นผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน トラบใดที่ มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ มนุษย์ต้องมีความต้องการอยู่รำไป

ตามหลักการของกฎว่าด้วยศีลธรรมหรือกฎแห่งธรรมชาติที่ ฮอบส์ กล่าวถึงจะมี ลักษณะเป็นสัจจะ ฮอบส์ ดึงธรรมชาติความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมความ ก้าวร้าวที่มีการละเมิดซึ่งกันและกัน เพื่อไปเชื่อมโยงกับธรรมชาติภายในระหว่าง วุฒิปัญญา กับ สัญชาตญาณ ทั้งสองจะมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งจะเห็นว่าการยึดในตัวเอง (Self-Assertion) และการรักษาตัวเอง (Self-Preservation) ทั้ง 2 นี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ (A Natural Right) เป็น การใช้เหตุผลที่มีวิธีการเป็นการคำนวณอย่างรอบครอบเพื่อให้ตนมีความยุติธรรม สร้างสิ่ง ที่สำคัญเพื่อสิทธิคืออำนาจตามธรรมชาติ (Natural power) ให้กับตนเอง “มนุษย์ได้นำอำนาจ

ธรรมชาตินี้มาเพื่อใช้ป้องกันในการดำรงรักษาชีวิตที่เป็นเอกเทศ” เป็นการรักษาตัวเองเพื่อยืนยันในจุดยืนที่ว่าตนมีสิทธิและเสรีภาพโดยธรรมชาติ

สรุป แนวคิดธรรมชาตินุษย์ในปรัชญา โทมัส ฮอบส์ การที่มนุษย์มีพฤติกรรมเห็นแก่ตัวนั้นเพราะมนุษย์มีตัณหา ฮอบส์ จึงหาวิธีการในการควบคุมตัณหาโดยนำหลักของสัญญาประชาคมมาเป็นเครื่องมือเพื่อมิให้เกิดอันตรายในทั้งตนเองและอื่น ซึ่งกระบวนการนี้เป็นกระบวนการในการอยู่ร่วมกัน กฎของสังคมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการนำไปสู่การพัฒนาที่สงบของสังคม

ธรรมชาตินุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า “ธรรมชาติ” มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต “ธมฺมชาติ” และ “ธรมชาติ” หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นและขึ้นอยู่กับธรรมดาของสิ่งนั้นเป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง ความเกิดเองเป็นเองของสิ่งนั้น (พจนานุกรม มคอ-ไทย, 2540: 360) ธรรมชาติเป็นภาวะที่เกิดขึ้นเอง มีเองเป็นเอง ตามเหตุปัจจัย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541: 27) พุทธปรัชญาเถรวาทได้อธิบายถึงธรรมชาตินุษย์เกี่ยวกับชีวิตเป็นซึ่งมีองค์ประกอบตามธรรมชาติซึ่งประกอบด้วยขันธ 5 อันเป็นวัตถุธาตุ “ธาตุ 4” หรือ “มหาภูตรูป 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 86 ข้อ 98, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ส่วนเหตุปัจจัยให้เกิดมหาภูต 4 หรือรูปกายของมนุษย์นั้น ถ้ามองในแง่ชีววิทยาเกิดจากการที่บิดามารดาอยู่ร่วมกัน และ เจริญเติบโตด้วยอาหาร น้ำ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 252 ข้อ 300, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ ร่างกายส่วนที่จับต้องได้เห็นได้ เวทนา (Feelings หรือ Sensation) คือเป็นความรู้สึกเป็นทุกข์ เป็นสุขเรียกว่าอารมณ์ สัญญา (Remembering) คือ ความจำ สังขาร (Thought หรือ Idea) คือ ความคิด การปรุงแต่ง วิญญาณ (Sensory consciousness) คือ ความรู้ตัว การรับรู้ ซึ่งขันธห้านี้ เมื่อย่อลงแล้วทางพุทธปรัชญาแบ่งเหลือเพียง 2 ส่วน คือ รูป และนาม จิตมีลักษณะเป็นธรรมชาติเกิดดับมีอานุภาพให้เกิดการเคลื่อนของรูปเรียกว่า “รูปขันธ” และ “นามขันธ” หรือเรียกว่า กาย และ จิต กายมีหน้าที่ของตนตามธรรมชาติแม้ว่าจะใสใจหรือไม่ใสใจกายก็จะทำงานของมันอย่างนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถคงสภาพเดิมได้

ธรรมชาติชีวิตมนุษย์ มีการรับรู้ ชีวิตเป็นการประชุมของส่วนประกอบแต่ละอย่างสิ่งทั้งหลายล้วนอยู่ในรูปของกระแส ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ที่เนื่องอาศัยกัน

และกัน และเรียกความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยนี้ว่า “กฎธรรมชาติ” ในภาวะธรรมชาติมนุษย์เป็นไปตามเหตุปัจจัย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16 ข้อ 1 หน้า 1-3, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เกิดขึ้นภายใต้กฎธรรมชาติ เป็นอย่างนั้นไม่ใช่เป็นไปตามมโนทัศน์ที่เป็นแนวคิด กฎธรรมชาติเป็นกฎสากลมีโครงสร้างที่ตายตัว ไม่มีสิ่งใดมาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนี้ได้ มนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ที่จะต้องเป็นไปตามโครงสร้าง กฎแห่งความสัมพันธ์นี้ทางพุทธปรัชญาเรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา ปฏิจจนุปบาท ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักธรรมที่ว่าด้วยกฎ “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจนุปบาท” ที่สัมพันธ์และสืบต่อกัน มีการเกิดขึ้นแล้วสลายตัวไป ไม่มีส่วนไหนไม่เปลี่ยนแปลงใน

หน้าที่หลักของรูปเป็นที่ยาศัยและทำหน้าที่เชื่อมต่อโลกภายนอกโดยมีทวาร (Sense door) ทั้ง 6 เป็นช่องเพื่อการรับรู้ “จึงปรากฏลักษณะอาการแก่มนุษย์เป็นส่วนๆเท่าที่มนุษย์จะมีแดนหรือเครื่องมือสำหรับรับรู้” ส่วนที่แสดงออกต่อโลกซึ่งมีตัวแปรอื่นจากภายนอกมาเป็นกระบวนการที่สืบเนื่อง มีความซับซ้อนการที่มนุษย์เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในชั้นทำให้ “มนุษย์ขุนมัว เศร้าหมอง ไม่สงบ มี โลภะอยากได้ โทสะความคิดประทุรร้าย โมหะความหลง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อที่ 46 หน้า 8, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีความผูกโกรธ ความริษยา กิเลสทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง ความกระวนกระวายทั้งปวง นี้เป็นปัญหาของชีวิตมนุษย์ ซึ่งมีตัวการชีวิต (vital principle) ที่คอยผลักดันให้เกิดกระแสการปรุงแต่ง ชีวิตเกิดความตื่นสร้างอำนาจตามธรรมชาติ (Natural power) “จิต” มีอิทธิพลเหนือกายทำให้มนุษย์สร้างเครื่องมือ (Instrumental power) เพื่อแสดงพฤติกรรมปกป้องตน “เกิดการรับรู้ไม่ตรงกับความจริง ซึ่งมนุษย์ก็เข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นจริงแท้แน่นอน

การไปยึดมั่นถือมั่นอันเนื่องมาแต่ตัณหาเอาตนเป็นที่ตั้ง (Upadana : attachment ; clinging ; assuming) ผูกติดกับส่วนที่ไม่คงทนเพราะว่าแต่ละอย่างต่างทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ (Natural law) แนวคิดพุทธปรัชญาเป็นการนำปรากฏการณ์ “การหวนกลับมาสู่ตัวของมนุษย์” โดยเน้นให้รู้จักทุกข์ทั้งทางกายและทางใจอันเป็นกระแสไหลเวียนมีสภาวะของสิ่งปรากฏ (phenomena ; Ideas)

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ด้วยหลักซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนตนเอง เพื่อตั้งเอาภาวะแห่งความเป็นผู้ประเสริฐ ภาวะนี้เป็นภาวะฝ่ายดี มนุษย์มีธรรมชาติที่มีความเห็นสิ่งดีและสิ่งเป็น

ประโยชน์ที่แฝงอยู่ภายในตนเอง 3 ประการ คือ (1) การฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติทางกายและวาจา (อิธิสัสสิกขา) (2) ฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ (อิธิจิตตสิกขา) (3) ฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญา (อิธิปัญญาสิกขา) การฝึกฝนพัฒนาตนเองที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า ไตรสิกขา แม้มนุษย์มีปัญหา คือ ธรรมชาติที่เกิดจากสภาพแวดล้อมของมนุษย์อันถือเป็นอุปสรรคสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาก็ขึ้นกับสาระของปัจจัยหลายประการ แต่สิ่งที่เรียกว่าองค์ประกอบที่สนับสนุนว่ามนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองเพราะมนุษย์เป็นผู้ประเสริฐที่สุด ในการพิจารณาประเด็นนี้ ก็พิจารณาจากหลักการ คือ ผู้ที่ประเสริฐที่สุดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ ผู้ที่ฝึกฝนตนเองได้แล้ว และฝึกได้ครบถ้วนทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิตและปัญญา เมื่อฝึกฝนพัฒนาได้ครบทั้ง 4 ด้านแล้ว เรียกว่า ภาวติกาย, ภาวติศีล, ภาวติจิตและภาวติปัญญา

การอยู่ร่วมกันซึ่งหลักพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงหลักการกระทำของตนซึ่งต้องคำนึงถึงหลักของประโยชน์ 3 ประการคือ 1) อัตตัตถะ หมายถึงประโยชน์ตนคือการบรรลุจุดหมายของตนได้ในทุกระดับเพื่อมิให้เป็นภาระแก่ผู้อื่น 2) ปรัตถะ หมายถึงประโยชน์ท่าน เกื้อกูลสนับสนุนผู้อื่น บรรลุประโยชน์สู่จุดหมายแห่งชีวิตระดับต่างๆ 3) อุภยัตถะ หมายถึงประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือประโยชน์ร่วมกัน อันเป็นผลที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น หรือแก่ชุมชนที่เป็นส่วนรวม ทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นไปได้เพื่อความสงบสุขเป็นไปตาม กฎแห่งธรรมชาติ (Laws of Nature) อันเป็นธรรมชาติสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ เพื่อการดำรงชีวิต

วิเคราะห์พื้นฐานธรรมชาติมนุษย์ของโทมัส ฮอบส์ ในมุมมองพุทธปรัชญาเถรวาท

การวิเคราะห์ธรรมชาติมนุษย์ของโทมัส ฮอบส์จะใช้พุทธปรัชญาเถรวาทมาพิจารณาเพื่อเข้าใจพื้นฐานธรรมชาติและความเป็นมนุษย์ โดยมุมมองดังกล่าวนี้เป็นการใช้ความเป็นอื่นในการวิเคราะห์ให้เห็นว่า เมื่อมองจากทัศนะที่ต่างออกไปธรรมชาติของโทมัส ฮอบส์จะมีความชัดเจนที่ต่างออกไป ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องธรรมชาติมนุษย์ ฮอบส์ อธิบายแนวคิดเรื่องธรรมชาติมนุษย์ โดยเชื่อว่า มนุษย์ถูกตั้งโปรแกรมทางกลไก เพื่อทำตามความต้องการของตนเองโดยไม่ต้องคำนึงถึงสิ่งอื่น นอกจากการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด สิ่งนั้นคือการตัดสินใจของมนุษย์ที่บิดเบี้ยว โดยมุ่ง

ผลประโยชน์ของตนเองกล่าวแก่งไปแก่งมาได้ อย่างง่ายดายด้วยวาทกรรมที่มักจะเป็นไปในทางที่ดีต่อสาธารณะหรือของบุคคล โดยกล่าวเหมือน “มนุษย์ ไม่ได้เกิดจากความเห็นแก่ตัว และมีเหตุผล ถ้ามนุษย์ไม่ใช่สัตว์สังคม สังคมก็เป็นไปไม่ได้ หาก ปราศจากอำนาจบีบบังคับของรัฐมนุษย์จะกระทำตามสิทธิของตน

ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า ธรรมชาติมนุษย์ต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยขั้น 5 เป็นแหล่งการพัฒนา ความจริงของสิ่งทั้งหลาย “เมื่อได้ค้นพบสภาวะพื้นฐานตามธรรมชาติของคุณ ก็จะตระหนักได้ว่าแท้จริงมนุษย์คือใคร และ ในสภาวะแห่งการ ตระหนักนั้น มันคือการเกิดขึ้นในความสามารถที่จะใช้ในการเติมเต็มความฝันใดๆ ที่มีเพราะว่า ทุกคนได้เข้าสู่สภาวะแห่งความเป็นไปได้อันไร้ขอบเขตไร้จำกัด ซึ่งเป็นศักยภาพที่ไม่อาจประมาณได้ ที่ทำให้ทุกๆ สิ่งเกิดขึ้น กำลังมีอยู่ และเป็นไปได้” เพียงฝึกตนให้มีสติในการดำเนินชีวิต รู้เท่าทัน ตลอดเวลา เป็นเหตุให้เกิดความสงบ เมื่อสติคุ้มครองดีแล้ว พิจารณารู้อัตตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะทำให้ถึง ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่าอินทรีย์ 6 ประการคือ จักขุนทรีย์ โสณินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์ภิกขุทั้งหลาย เมื่อใดภิกษุรู้ชัดความเกิด ความดับ รู้คุณโทษ และ เครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ 6 ประการนี้ตามความเป็นจริง เป็นนัยยอมเป็นผู้หลุดพ้นจากทุกข์เมื่อนั้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่า อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภาวะสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ

2. แนวคิดเรื่องธรรมชาติมนุษย์ในประเด็นทางจริยศาสตร์ ในปรัชญาของโทมัส ฮอบส์ มองว่า “ชีวิตต่างดั้นรนเอาตัวเองรอด” การดั้นรนนี้เป็นการแสวงหาความสุขเพื่อสนองความต้องการแก่ตน การสะสมสิ่งของ การสะสมทรัพยากรทางธรรมชาติล้วนเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตน “การที่ต้องแข่งขันต้องดั้นรนปรารถนาความสุข ความอยู่รอดความปลอดภัยในชีวิต ล้วนเป็นความเห็นแก่ตัวทำให้มนุษย์ละเมิดในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน นับว่าเป็นความเลวร้าย” (พระมหาอุทัย ญาณธโร, 2538: 80) ไม่มีความมั่นคงให้มนุษย์ผู้ใดชีวิตอาจจะไม่ยืนยาวตามธรรมชาติ

พุทธปรัชญามองว่าการดั้นรนนั้นเป็นสภาพความกลัวทางจิต ซึ่งได้ถูกพิจารณาถึงสิ่งกระทำ ที่ทำแล้วตนเดือดร้อน เป็นการกระทำที่เป็นอกุศลเป็นทุกข์ ตามหลักที่พระพุทธองค์

ทรงตรัสนั้นต้องการชี้ให้เห็นถึงหลักการดำเนินชีวิตด้วยหลักการไม่เบียดเบียนตน และผู้อื่น ในหลักมัชฌิมา อันเป็นทางสายกลาง หมายถึงทางปฏิบัติที่ไม่สุดโต่งไปในทางอุดมการณ์ใด อุดมการณ์หนึ่ง ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น หลักที่นำมานั้นต้องเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ในหลัก มัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณ หรือรู้จักพอดีในการปฏิบัติตน หรือรู้จักในความพอดี

ฮอบส์ กล่าวว่า การครอบครองเป็นความปรารถนาให้ตนเป็นเจ้าของ มนุษย์ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาไว้ในครอบครองของตน อำนาจทางธรรมชาติจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการต่อสู้ ฮอบส์ กล่าวถึงสิทธิโดยธรรมชาติ (the right of nature) เป็นสิทธิ ของปัจเจกบุคคล เพราะ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะมีอำนาจในตัว ที่จะคุ้มครองตนเอง ทุกคนต่างมีคุณค่าอย่างเท่าเทียมกัน ธรรมชาติให้มนุษย์สามารถทำอะไรได้ตามสิทธิของตน ความเกี่ยวเนื่องกับสิทธิทางสังคม ฮอบส์ จึงกล่าวว่า เรารักตนเองเช่นไร เราก็ต้องรักผู้อื่น เช่นนั้นเราไม่ทำร้ายตนเอง เราก็ต้องไม่ทำร้ายผู้อื่นเช่นกัน ความรอบคอบนี้ถือเป็นข้อที่จะไปหักล้างการละเมิดสิทธิของผู้อื่น แต่อำนาจโดยธรรมชาตินั้นไม่สามารถจะคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินของตนเองไว้ได้ ถ้าเข้ามาในสังคม มนุษย์ก็ต้องมีกฎ เดียวกัน และปฏิบัติตามกฎเดียวกัน แม้มนุษย์จะมีทั้งกฎธรรมชาติ อำนาจทางธรรมชาติ แต่ทั้งกฎธรรมชาติและอำนาจทางธรรมชาติจะไม่มีความบังคับในส่วนรวม ไม่สามารถลงโทษใดๆ การดิ้นรนของมนุษย์ จึงเป็นทั้งแรงผลักดันเพื่อให้ได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเพื่อเป็นประโยชน์ตน

พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึง ทุกสิ่งไม่มีอยู่เป็นธรรมชาติทางสุญญตา ความว่าง ลักษณะของจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง ข้อนี้สืบต่อมาจากความว่างใน สิ่งทั้งปวงรวมเอาทั้งจิตด้วย ว่างจากความหมายที่ควรจะยึดถือว่า เป็นตัวตนหรือของตน จิตนั้นจึงไม่ยึดถือเอาส่วนหนึ่งส่วนใดในโลกนี้ ว่าเป็นตัวตน จิตนั้นจึงว่าง เพราะจิตนั้นเห็นความว่างของโลกอยู่เสมอ จึงไม่เกิดการปรุงแต่งยึดถือเอาเป็นตัวตน เมื่อไม่มีการปรุงแต่งยึดถือเอาเป็น ตัวตน ก็ไม่อาจจะเกิดโลภะ โทสะ และโมหะได้ ดังนั้น ท่านจึงกล่าวว่า จิตว่าง เพราะว่างจากกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะนั้นเอง

ความว่างอันเป็นสภาวะแห่งความว่างที่ปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ตลอดจนว่างจากสาระต่างๆ เช่นสาระคือความเที่ยงแท้ ความสวยงาม ความสุข โดยปริยาย หมายถึง หลักธรรมฝ่ายปริยัติ เช่น ชันธ ธาตุ อายตนะ และปัจจัยการ แสดง ตัวสภาวะให้

เห็นความว่างเปล่าปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคลตัวตน เรา เขา เป็นเพียงธรรม หรือ กระบวนการทางธรรมชาติล้วนๆ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป

ธรรมชาติของกิเลสเกิดขึ้นในจิตแล้วย่อมทำความเสื่อมโทรมแก่จิต กิเลส ย่อมหุ้มห่อ จิตมิให้บรรลุความดีทำให้การตัดสินใจผิดพลาด ทำให้จิตดิ้นรนทำลายสุขภาพโดยทั่วไป และ ประการสำคัญอาจทำให้เสียจริตได้โทษที่เห็นๆ กันอยู่ในปัจจุบัน ถ้าจะกล่าวโดยรวบยอด กิเลส ย่อมเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมเป็นเหตุให้เราต้องเสวยผลการเสวยผลกรรมก็ทำให้ เกิดกิเลสอีก เมื่อมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรมวนกันต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุดที่เรียกว่า วัฏสงสาร

บทสรุป

จากแนวคิดธรรมชาตินุษย์ในปรัชญา โทมัส ฮอบส์ กล่าวว่าธรรมชาตินุษย์ล้วนมีแต่ ตัณหาและเป็นความจริงแท้ เมื่อมนุษย์ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางจึงกระทำที่มุ่งสู่ตนและ แนวคิดที่มอง ธรรมชาตินุษย์คือสสารมีพลังอำนาจของความดิ้นรน มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้การ ครอบงำของอารมณ์ ตัณหา มนุษย์จึงมุ่งที่ประโยชน์และกระทำที่มุ่งที่ตนเท่านั้นการกระทำที่มุ่ง แต่ประโยชน์ตน จะเกิดการละเมิดเบียดเบียนและทำร้ายกันอันเป็นเหตุให้ทุกชีวิตไม่มีความมั่นคงนั้นทุกคนต้องมาร่วมมือรับผิดชอบชีวิตในสังคมด้วยกัน โดยหันมาร่วมมือกันสละสิทธิทาง ธรรมชาติ ทุกคนมาตกลงกันทำตามสัญญาโดยการมอบอำนาจเพื่อการดูแลตนและความมั่นคง ฮอบส์ ได้จึงนำหลักการทางสังคมอันเป็นหลักทางศีลธรรมเพื่อเป็นข้อปฏิบัติการควบคุม สัญชาตญาณและสภาพความเป็นอยู่ในสังคม

พุทธปรัชญามีแนวคิดธรรมชาตินุษย์ในการอยู่ร่วมกันจะคำนึงที่ประโยชน์โดยพุทธ ปรัชญากล่าวถึงประโยชน์ 3 คือ 1 อัตตัตถะ ประโยชน์ตน 2. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น 3. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย หรือ ประโยชน์ร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ทางกายภาพ พัฒนาด้าน พัฒนาความประพฤติ ศีล ถือเป็ยระเป็ยวินัย ไม่เบียดเบียน สร้างความเกื้อกูลแก่กัน การ พัฒนาจิต ใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมสร้างหลักเมตตากรุณา พร้อมทั้งการ เจริญปัญญาด้วยการฝึกอบรมปัญญา ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วย ปัญญาจนถึงความดับทุกข์

การอยู่ร่วมกันในหลักธรรมที่กล่าวถึงพฤติกรรมที่เอื้อต่อกันในสังคมโดยใช้หลักธรรมพื้นฐานที่แสดงออกมาโดยคำนึงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น 1) ทาน การให้ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่น 2) ปิยวาจา การใช้วาจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ และถ้อยคำที่มีประโยชน์ พูดด้วยถ้อยคำที่เป็นจริง 3) อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเอง และผู้อื่น รู้จักการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ห่มเทร่างกาย แรงใจในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 4) สมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะและดำรงตนไว้มิให้ตกไปในความชั่ว หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม อันเป็นมาตรฐานที่สร้างความสุขสงบในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาอุทัย ญาณธโร. (2538). **พุทธวิธีแห่งสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสาร.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ. (2556). **พุทธปรัชญา**. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2513). **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล**. ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2547-2551). **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1-8**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุเชาว์ พลอยชุม, สุวิญ รักสัตย์. (ม.ป.ป). **พุทธปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหามกุฏราชวิทยาลัย : นครปฐม.
- Leo Strauss. (1965). **Natural Right and History**. Chicaco: University of Chicago Press.

118 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

Thomas Hobbes. (1967). “Leviathan or the Matter”. **Form and power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil.** edited by Michael Oakeshott with an introduction by Richard S. Peter, New York: Collier Books.

